

Nacionalni inštitut
za javno zdravje

Okužba s HIV v Sloveniji

Letno poročilo 2019

ISSN 2350-3734

Pri pripravi poročila smo na Nacionalnem Inštitutu za javno zdravje (NIJZ) v Centru za nalezljive bolezni sodelovale Irena Klavs, Tanja Kustec, Zdenka Kastelic in Sandra Kosmač. Sodelovali so tudi Janez Tomažič, Blaž Pečavar in Tomaž Vovko s Klinike za infektivne bolezni in vročinska stanja (KIBVS) Univerzitetnega kliničnega centra (UKC) Ljubljana, Mario Poljak in Maja Lunar z Inštituta za mikrobiologijo in imunologijo (IMI) Medicinske fakultete Univerze v Ljubljani, Edita Eberl Gregorič z Nacionalnega laboratorija za zdravje, okolje in hrano (NLZOH), Mitja Čosić, Sebastjan Sitar in Peter Štangelj iz Društva informacijski center Legebitra in Miran Šolinc iz Društva ŠKUC.

Koordiniranje epidemiološkega spremljanja okužbe s HIV, upravljanje z nacionalno zbirko podatkov in priprava poročila poteka v okviru nacionalnega programa, ki je financiran pri Ministrstvu za zdravje in terciarne dejavnosti, ki je financirana pri Zavodu za zdravstveno zavarovanje Slovenije. Za sodelovanje pri zbiranju podatkov in aktivnostih preprečevanja in obvladovanja okužb s HIV se zahvaljujemo vsem epidemiologom in njihovim sodelavcem na območnih enotah NIJZ.

Zahvaljujemo se vsem zdravstvenim organizacijam, zdravnikom in drugim zdravstvenim delavcem, ki na osnovi zakonskih določil prijavljajo prepoznane primere okužbe s HIV, še posebej KIBVS in IMI. Za podatke o številu diagnostičnih testov na okužbo s HIV se zahvaljujemo: IMI, Ministrstvu za obrambo, NLZOH, Splošni bolnišnici (SB) Celje, SB Izola, SB Jesenice, UKC Maribor in Zavodu Republike Slovenije za transfuzijsko medicino (ZTM). Za podatke o rezultatih presejalnega testiranja za preprečevanje prenosa okužbe s HIV s krvnimi pripravki se zahvaljujemo ZTM. Za zbiranje vzorcev za sledenje spreminjanja deleža okuženih v nekaterih skupinah se zahvaljujemo: Centru za preprečevanje in zdravljenje odvisnosti od prepovedanih drog (CPZOPD) Zdravstveni dom (ZD) Ljubljana, Društvu informacijski center Legebitra, Društvu Stigma, Društvu Svit, Društvu zdrava pot, Javnemu zavodu Socio, Dnevnomu centru Šent Nova Gorica, IMI, NLZOH, UKC Maribor in ZTM. Za nevezano anonimno testiranje zbranih vzorcev se zahvaljujemo IMI in NLZOH. Za sodelovanje pri epidemiološkem spremljanju vedenjskih kazalnikov med moškimi, ki imajo spolne odnose z moškimi, se zahvaljujemo Društvu informacijski center Legebitra in Društvu ŠKUC.

Okužba s HIV v Sloveniji: letno poročilo 2019 [Elektronski vir]. - El. časopis. - Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje, 2006-

Način dostopa (URL): http://nijz.si/sites/www.nijz.si/files/uploaded/hiv_letno_2019.pdf. Urednici :

Irena Klavs, Tanja Kustec

ISSN 2335-2922 = Okužba s HIV v Sloveniji

614

COBISS.SI-ID 2822117

Ljubljana, november 2020

Pregled vsebine

Ključni poudarki	1
Priporočila	2
1 Uvod	3
2 Diagnosticirani primeri	4
3 Testiranje	9
4 Testiranje na HIV v skupnosti za moške, ki imajo spolne odnose z moškimi.....	11
5 Pozne diagnoze	12
6 Aids in smrti	14
7 Delež okuženih v skupinah z različnim tveganjem	15
8 Število ljudi, ki živijo s HIV in njihova oskrba	18
9 Vedenje moških, ki imajo spolne odnose z moškimi	19
10 Izzivi za epidemiološko spremljanje	20
11 Izzivi za raziskovanje	21
12 Priporočila za preprečevanje in obvladovanje	22
13 Reference	23

Seznam slik

Slika 1:	Diagnosticirani primeri okužbe s HIV, aidsa in smrti po postavitvi diagnoze aidsa, Slovenija, 2010–2019.....	4
Slika 2:	Diagnosticirani primeri okužbe s HIV glede kategorij izpostavljenosti, Slovenija, 2010–2019	5
Slika 3:	Diagnosticirani primeri okužbe s HIV glede kategorij izpostavljenosti, skupaj, med moškimi in ženskami, Slovenija, 2010–2019 in 2019	5
Slika 4:	Diagnosticirani heteroseksualno pridobljeni primeri okužbe s HIV glede vrste partnerjev, Slovenija, 2010–2019	7
Slika 5:	Diagnosticirani primeri okužbe s HIV glede regije bivanja ob prijavi, Slovenija, 2010–2019	7
Slika 6:	Diagnosticirani primeri okužbe s HIV glede na spol in starost ob diagnozi, Slovenija, 2010–2019	8
Slika 7:	Diagnosticirani primeri okužbe s HIV med moškimi, ki imajo spolne odnose z moškimi, glede na starost ob diagnozi, Slovenija, 2010–2019	8
Slika 8:	Število diagnostičnih testov na okužbo s HIV na 100 prebivalcev in stopnja pozitivnosti, Slovenija, 2010–2019	9
Slika 9:	Odstotek moških, ki imajo spolne odnose z moškimi, in so poročali o testiranju na okužbo s HIV v preteklem letu (s pripadajočimi 95 % intervali zaupanja), priložnostni vzorci, Ljubljana, 2010–2019	10
Slika 10:	Število poznih diagnoz okužbe s HIV (<350 celic CD4/mm ³) med vsemi novimi diagnozami, med novimi diagnozami med moškimi, ki imajo spolne odnose z moškimi, in med ostalimi z novimi diagnozami, Slovenija, 2010–2019	13
Slika 11:	Delež poznih diagnoz okužbe s HIV (<350 celic CD4/mm ³) med vsemi novimi diagnozami, med novimi diagnozami med moškimi, ki imajo spolne odnose z moškimi, in med ostalimi z novimi diagnozami, Slovenija, 2010–2019	14
Slika 12:	Mesta vzorčenja in skupine, zajete v sistem spremljanja spreminjanja deleža okuženih z nevezanim anonimnim testiranjem, Slovenija, 2010–2019	15
Slika 13:	Uporaba kondoma med moškimi, ki imajo spolne odnose z moškimi, pri analnih spolnih odnosih v preteklem letu, priložnostni vzorci, Ljubljana, 2010–2019	19

Seznam tabel

Tabela 1:	Indikatorske bolezni ob diagnozi aidsa, Slovenija, 2010–2019 in 2019	14
Tabela 2:	Delež okuženih med osebami, ki injicirajo droge, moškimi, ki imajo spolne odnose z moškimi, pacienti s spolno prenesenimi okužbami in nosečnicami, Slovenija, 2010–2019	16

Ključni poudarki

- V letu 2019 je bila pri 34 osebah postavljena diagnoza okužbe s HIV (1,6/100.000 prebivalcev), pri treh manj kot v letu 2018 in manj kot kadarkoli po letu 2010.
- Največje število novih diagnoz okužbe s HIV je bilo med moškimi, ki imajo spolne odnose z moškimi (MSM), 20, kar je devet manj kot v letu 2018.
- V letu 2019 smo zabeležili 15 poznih diagnoz okužbe s HIV (<350 celic CD4/mm³), manj kot kadarkoli v zadnjih desetih letih. Sedem poznih diagnoz okužb s HIV je bilo med MSM, tudi manj kot kadarkoli v zadnjih desetih letih in dvakrat manj kot v letu 2018.
- Relativno nizko število novih diagnoz okužbe s HIV med MSM in znižanje števila poznih diagnoz je bilo predvidoma posledica uspehov kombinirane preventive, predvsem dostopnosti testiranja in spremenjene kulture testiranja med MSM ter takojšnjega zdravljenja po diagnozi okužbe. Zgodnje zdravljenje je uspešnejše, izboljša kakovost in pričakovano trajanje življenja ter preprečuje prenos okužbe s HIV.
- Pri vseh sedmih bolnikih, ki so bili diagnosticirani z aidsom v letu 2019, je bila tudi okužba s HIV prepoznana v istem letu.
- Poleg teh 34 primerov novih diagnoz okužbe s HIV je bilo v letu 2019 prijavljenih še enajst primerov okužbe s HIV pri osebah, ki so se leta 2019 začele zdraviti v Sloveniji in jim je bila diagnoza okužbe s HIV postavljena že pred letom 2019, desetim osebam v tujini in eni osebi v Sloveniji.
- V letu 2019 so zaradi različnih vzrokov umrle tri osebe z okužbo s HIV, nobena zaradi aidsa.
- Po ocenah Nacionalnega inštituta za javno zdravje (NIJZ) naj bi konec leta 2019 v Sloveniji živelo nekaj manj kot 1.000 oseb s HIV, od katerih naj bi približno ena petina ne vedela, da je okužena s HIV.
- Po podatkih o prijavljenih primerih novih diagnoz okužbe s HIV NIJZ naj bi konec leta 2019 v Sloveniji živelo 704 oseb s prepoznano okužbo s HIV. Med njimi je, po podatkih KIBVS, 649 (92 odstotkov) oseb prejelo protiretrovirusna zdravila in med slednjimi je 626 oseb (96 odstotkov) imelo virusno breme <40 kopij/mL plazme. Med 23 osebami, ki še niso imele tako nizkega virusnega bremena, so bile tudi osebe, pri katerih je bilo zdravljenje uvedeno šele nedavno. Tako večina oseb, ki živi s HIV v Sloveniji, zaradi uspešnega zdravljenja ne more okužiti drugih.

Priporočila

- Najpomembnejša prednost ostaja preprečevanje okužbe s HIV z znano učinkovitimi ukrepi kombinirane preventive med MSM, predvsem izboljševanje dostopnosti do testiranja, promocija pogostega testiranja in takojšnje zdravljenje oseb z diagnozo okužbe s HIV ter obveščanje partnerjev o izpostavljenosti okužbi.
- Testiranje na okužbo s HIV je najbolj smiselno pri: (i) bolnikih s simptomi in znaki, ki kažejo na okužbo s HIV, (ii) osebah obravnavanih v ambulantah za spolno prenesene okužbe, (iii) osebah z okužbami, ki kažejo na tvegano spolno vedenje, (iv) osebah, ki injicirajo droge, (v) osebah z okužbami, ki so povezane z injiciranjem drog in (vi) osebah z zelo tveganim vedenjem (predvsem MSM). Prostovoljno zaupno testiranje v okviru primarnega zdravstvenega varstva moramo omogočiti tudi vsem, ki zanj zaprosijo.
- Preprečevanje okužbe s HIV poleg takojšnjega zdravljenja okuženih vključuje tudi protiretrovirusno poekspozicijsko profilakso (PEP) po izpostavljenosti okužbi s HIV in predekspozicijsko profilakso (PrEP) za posameznike z zelo visokim tveganjem.
- Vsem z diagnozo okužbe s HIV moramo zagotoviti dostop do takojšnjega in kakovostnega zdravljenja, ki vključuje tudi odkrivanje in zdravljenje drugih spolno prenesenih okužb ter psihosocialno podporo s svetovanjem za varnejšo spolnost in obveščanje partnerjev.
- Predvsem pa je pomembno spodbujanje odgovornega in varnega spolnega vedenja, vključno s pravilno in dosledno uporabo kondomov med vsem prebivalstvom in še posebej med mladimi ter MSM.

1 Uvod

Epidemiološko spremljanje okužbe s HIV smo koordinirali na NIJZ v skladu z določili Zakona o zdravstveni dejavnosti (1, 2) in slovensko Strategijo preprečevanja in obvladovanja okužbe s HIV za obdobje 2010–2015 ter slovensko Nacionalno strategijo za preprečevanje in obvladovanje okužbe s HIV 2017–2025 (3, 4).

Temeljilo je predvsem na rednem zbiranju, analiziranju in interpretiranju podatkov o prijavljenih primerih. Prijava prepoznanih primerov z ustreznim naborom podatkov in posredovanje podatkov o obsegu testiranja sta obvezni v skladu z zakonskimi (Zakon o zbirkah podatkov s področja zdravstvenega varstva – ZZPPZ in Zakon o nalezljivih boleznih – ZNB) in podzakonskimi določili (5-7). Za zagotavljanje dobre primerljivosti podatkov o prijavljenih primerih se uporabljajo definicije za namen epidemiološkega spremljanja in standardiziran nabor podatkov (8-10).

V poročilu za obdobje 2010–2019 prikazujemo podatke o prijavljenih primerih okužbe s HIV, aidsa in smrti po diagnozi aidsa in podatke o obsegu diagnostičnega testiranja na okužbo s HIV v Sloveniji, vključno s podatki testiranja MSM v skupnosti, ter podatke o presejalnem testiranju za preprečevanje prenosa okužbe s HIV s krvnimi pripravki. Navajamo tudi deleže testiranih na okužbo s HIV v majhnih priložnostnih vzorcih MSM.

V poročilu prikazujemo tudi rezultate spremljanja spreminjanja deleža okuženih s HIV v lahko dostopnih priložnostnih vzorcih različnih skupin prebivalcev, in sicer v treh skupinah z v povprečju višje tveganim vedenjem (osebe, ki injicirajo droge (OID), MSM in pacienti s spolno prenesenimi okužbami (SPO)) ter v eni skupini z v povprečju nizko tveganim vedenjem (nosečnice).

Navajamo tudi oceno števila ljudi, ki so živeli z okužbo s HIV v Sloveniji konec leta 2016, število oseb z diagnozo okužbe s HIV, ki so bili prijavljeni NIJZ, delež oseb z diagnozo okužbe s HIV, ki so bili zdravljeni na Kliniki za infekcijske bolezni in vročinska stanja (KIBVS) Univerzitetnega kliničnega centra Ljubljana in delež zdravljenih oseb z zelo nizkih virusnim bremenom (<40 kopij/mL plazme).

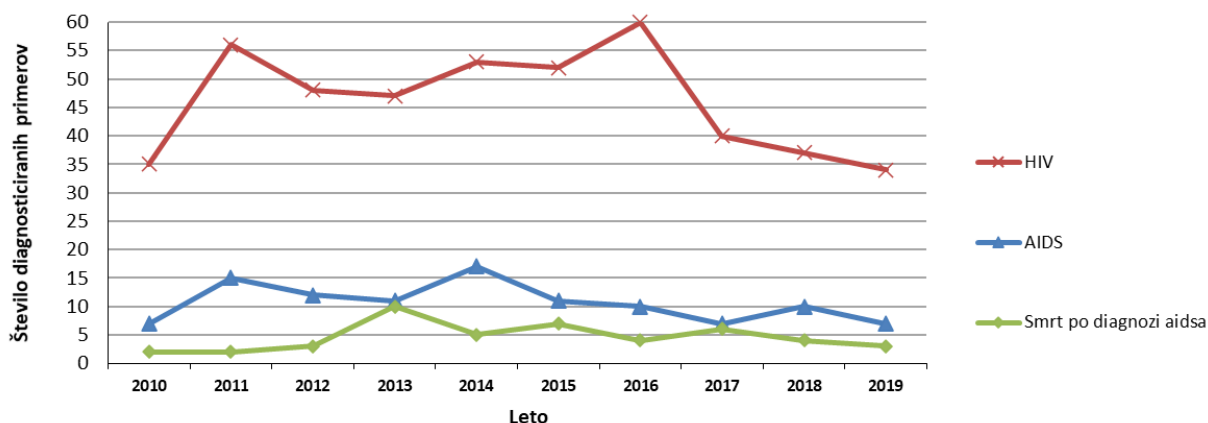
Prikazujemo tudi rezultate spremljanja nekaj kazalnikov tveganih vedenj v priložnostnem vzorcu MSM.

2 Diagnosticirani primeri

V letu 2019 je bilo NIJZ prijavljenih 34 primerov novih diagnoz okužbe s HIV (1,6/100.000 prebivalcev), 28 med moškimi (2,7/100.000 moških) in šest med ženskami (0,6/100.000 žensk). Poleg teh primerov je bilo v letu 2019 prijavljenih še enajst primerov okužbe s HIV pri osebah, ki so se leta 2019 začele zdraviti v Sloveniji in jim je bila diagnoza okužbe s HIV postavljena že pred letom 2019, desetim osebam v tujini in eni osebi v Sloveniji.

V obdobju zadnjih desetih let (2010-2019) je bilo v Sloveniji prijavljenih skupno 462 primerov novih diagnoz okužbe s HIV. Letno število prijavljenih primerov se je gibalo od najvišjega 60 (2,9/100.000 prebivalcev) v letu 2016 do najnižjega 34 (1,6/100.000 prebivalcev) v letu 2019 (Slika 1). V primerjavi z večino držav Evropske Unije (EU) in Evropskega gospodarskega prostora (v angl.: European Economic Area - EEA) imamo relativno nizko prijavno incidenco, saj je bila v letu 2018 povprečna prijavna incidenca okužbe s HIV v 31 državah EU/EEA 5,1/100.000 prebivalcev in je o nižji prijavni incidenci kot Slovenija poročala samo ena država (11). Pri interpretaciji teh podatkov pa se moramo zavedati, da prijavna incidenca ne odraža dobro resnične pogostosti novih okužb v prebivalstvu, ker je diagnoza pogosto postavljena šele leta po okužbi.

Slika 1: Diagnosticirani primeri okužbe s HIV, aidsa in smrti po postavitvi diagnoze aidsa, Slovenija, 2010-2019

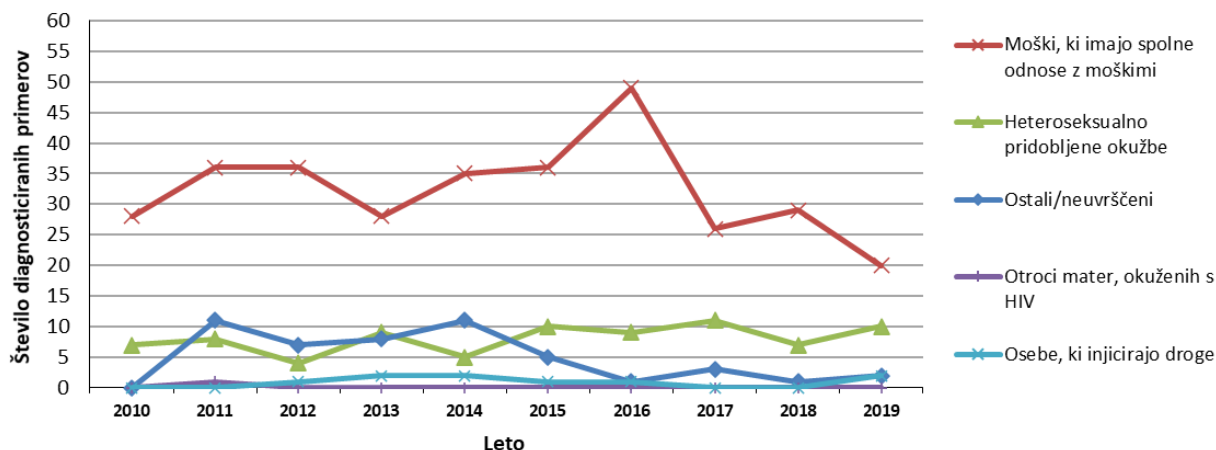
Vir: Zbirka podatkov IVZ (NIJZ) 52. Evidenca pojavnosti infekcije s HIV, aidsa in smrti zaradi aidsa po ZZPPZ, 27.8.2020.

V Sloveniji žal nimamo zanesljivih ocen incidence okužb s HIV med prebivalstvom ali v skupinah z v povprečju višje tveganim vedenjem.

Med 28 primeri novih diagnoz okužbe s HIV med moškimi v letu 2019 jih je bilo 20 med MSM (1,9/100.000 moških), devet manj kot v letu 2018. Pet moških naj bi se okužilo s heteroseksualnimi spolnimi odnosi (en moški prihaja iz države z visokim deležem okuženega prebivalstva, en moški je imel spolne odnose z OID in pri treh ni bilo podatka o pripadnosti partnerke skupini z višjim tveganjem za okužbo s HIV ali podatka o potrjeni okužbi partnerke). Predvidevamo, da bi med njimi lahko bil še kakšen MSM, a to prikriva zaradi strahu pred stigmatizacijo. En moški je OID. Dva moška nismo mogli uvrstiti v nobeno od znanih skupin z višjim tveganjem. Pet žensk naj bi se okužilo s heteroseksualnimi spolnimi odnosi (tri ženske prihajajo iz države z visokim deležem okuženega prebivalstva, ena se je predvidoma okužila

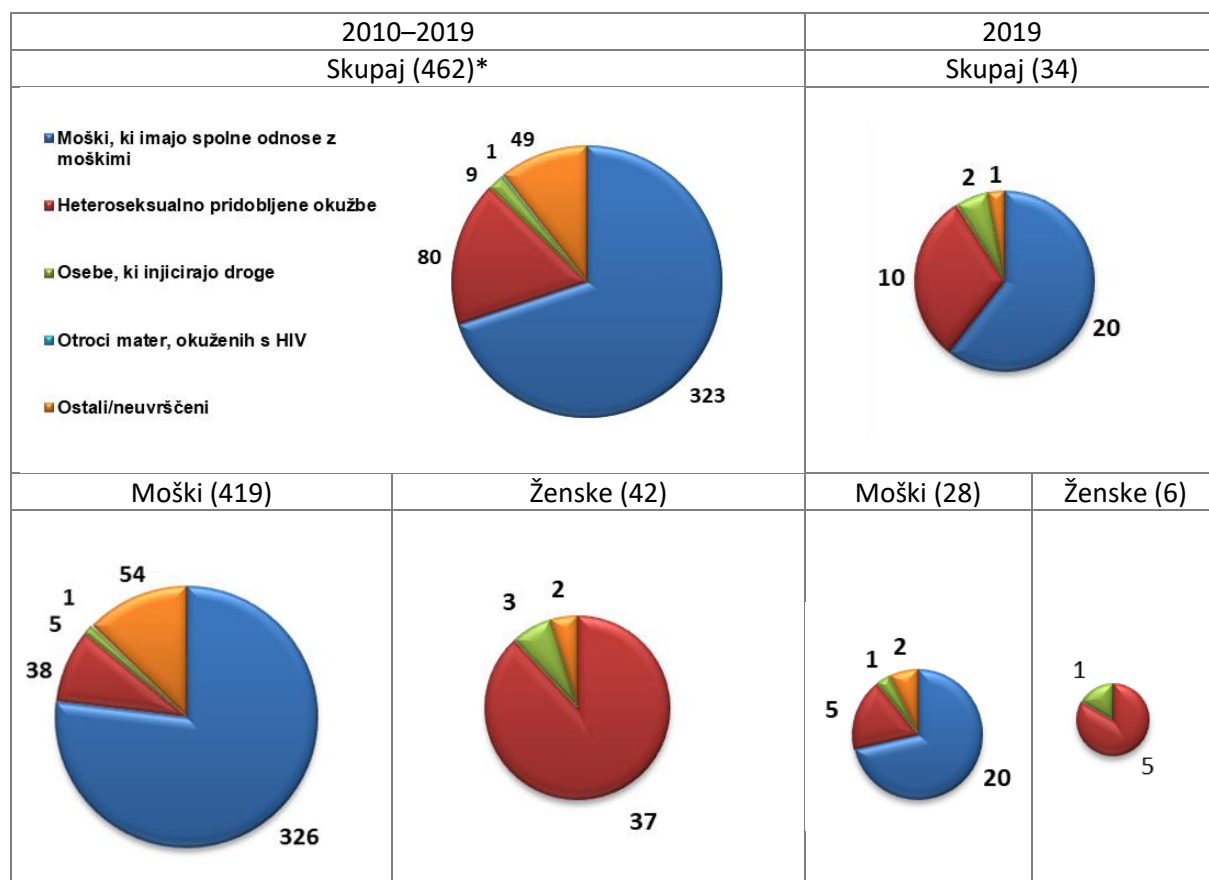
s heteroseksualnimi spolnimi odnosi z znano okuženim moškim in pri eni ni bilo podatka o pripadnosti partnerja skupini z višjim tveganjem za okužbo s HIV ali podatka o potrjeni okužbi partnerja). Ena ženska je OID (Sliki 2 in 3).

Slika 2: Diagnosticirani primeri okužbe s HIV glede kategorij izpostavljenosti, Slovenija, 2010–2019

Vir: Zbirka podatkov IVZ (NIJZ) 52. Evidenca pojavnosti infekcije s HIV, aidsa in smrti zaradi aidsa po ZZPPZ, 27.8.2020.

Slika 3: Diagnosticirani primeri okužbe s HIV glede kategorij izpostavljenosti, skupaj, med moškimi in ženskami, Slovenija, 2010–2019 in 2019

Vir: Zbirka podatkov IVZ (NIJZ) 52. Evidenca pojavnosti infekcije s HIV, aidsa in smrti zaradi aidsa po ZZPPZ, 27.8.2020.

* En primer okužbe je bil pri transseksualni osebi.

Tudi v vseh letih v obdobju 2010–2019 je bil največji delež novih diagnoz okužbe s HIV med MSM. Letno število novih diagnoz se je gibalo med najvišjim 49 v letu 2016 in najnižjim 20 v letu 2019 (Sliki 2 in 3).

V letu 2019 sta bila prepoznana dva primera okužbe s HIV pri OID, enako kot v letih 2013 in 2014. Poleg teh šestih primerov so bili v obdobju 2010–2019 prepoznani še trije primeri (po en v letih 2012, 2015 in 2016). Za šest od devetih primerov smo imeli podatek, da so prepovedane droge injicirali tudi v tujini (Sliki 2 in 3).

V obdobju 2010–2019 je bil prijavljen en sam primer okužbe prenesene z matere na otroka (leta 2011). Otrok je bil rojen v državi z visokim deležem okuženega prebivalstva in se je šele kasneje priselil v Slovenijo. Zadnji otrok z okužbo s HIV preneseno z matere je bil rojen v Sloveniji leta 2001 (Sliki 2 in 3).

Med prijavljenimi novimi diagnozami okužbe s HIV med moškimi v obdobju 2010–2019, ki so se predvidoma okužili s heteroseksualnimi spolnimi odnosi, prevladujejo tisti, pri katerih naj bi šlo za heteroseksualno pridobljeno okužbo, vendar ni bilo podatka o partnerki iz skupine z višjim tveganjem za okužbo ali podatka o njeni okužbi. Predvidevamo, da bi med njimi lahko bil še kakšen MSM, a to prikriva zaradi strahu pred stigmatizacijo. Sledijo tisti, ki so imeli spolne odnose z ženskami iz držav z visokim deležem okuženega prebivalstva, in tisti, ki so imeli spolne odnose z ženskami z znano okužbo s HIV. Štirje moški so prišli iz države z visokim deležem okuženega prebivalstva in dva sta imela spolne odnose z OID (Slika 4).

Med ženskami je bila v obdobju 2010–2019 večina okužb posledica spolnih odnosov z okuženimi moškimi, sledile so okužbe žensk iz držav z velikim deležem okuženega prebivalstva, okužbe žensk, ki so se najverjetneje okužile s heteroseksualnimi spolnimi odnosi, a ni bilo podatka o partnerju iz skupine z višjim tveganjem za okužbo ali o njegovi okužbi, okužbe žensk, ki so imele spolne odnose z biseksualnimi moškimi, okužbe žensk, ki so imele spolne odnose z moškimi iz držav z visokim deležem okuženega prebivalstva, ena ženska se je predvidoma okužila s spolnimi odnosi z OID in ena s spolnimi odnosi z okuženim hemofilikom (Slika 4).

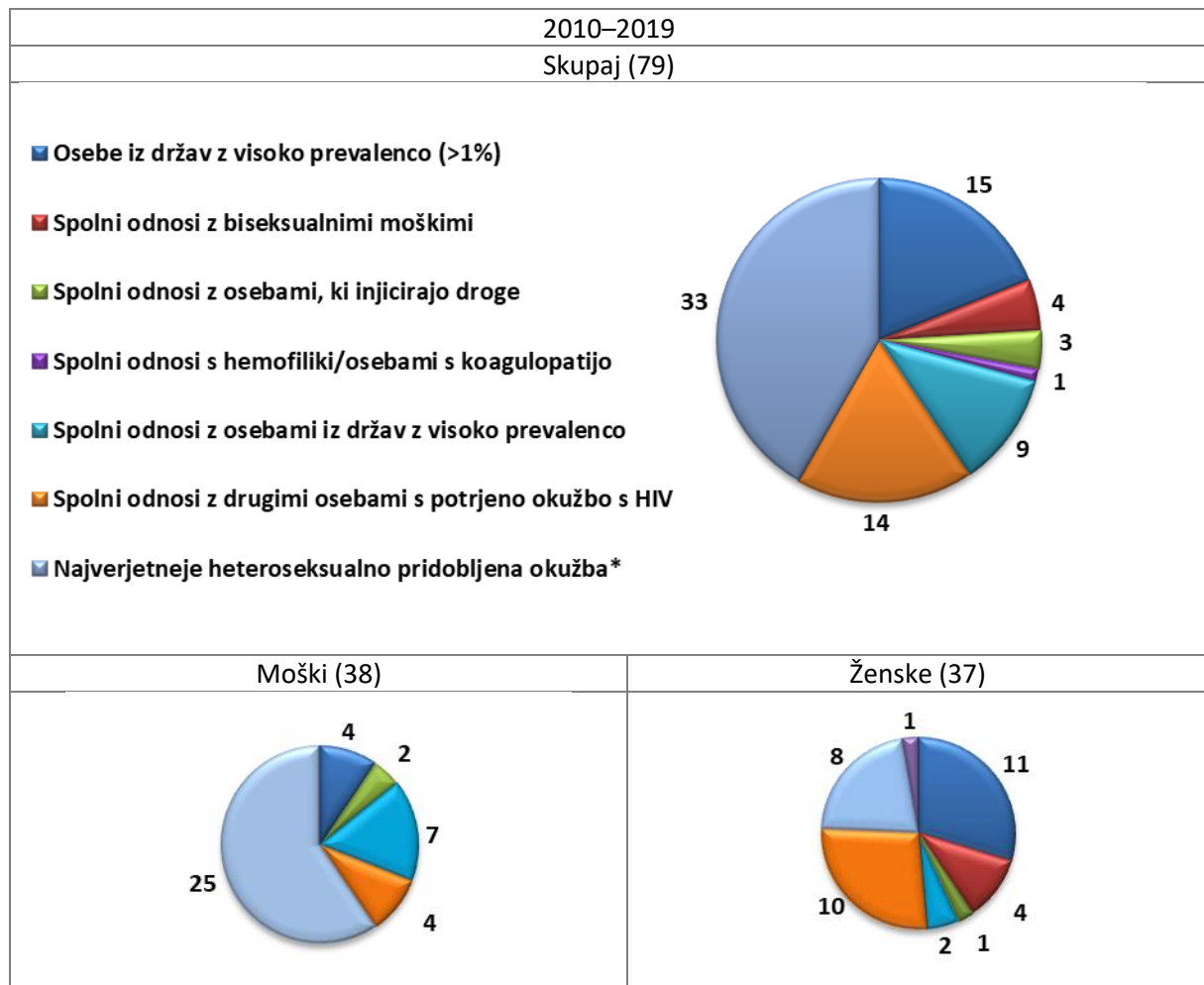
V letu 2019 je bila najvišja incidenčna stopnja novih diagnoz okužbe s HIV zabeležena v mariborski zdravstveni regiji (3,7/100.000 prebivalcev), medtem ko je bila v celotnem obdobju 2010–2019 najvišja povprečna letna incidenčna stopnja novih diagnoz v ljubljanski zdravstveni regiji (2,6/100.000 prebivalcev) (Slika 5).

Tako v letu 2019 kot v obdobju 2010–2019 je bilo največ primerov novih diagnoz okužbe s HIV med moškimi, starimi 30–39 let (Slika 6).

Tudi med MSM je bilo v letu 2019 in v obdobju 2010–2019 največ primerov novih diagnoz okužbe s HIV med moškimi, starimi 30–39 let (Slika 7).

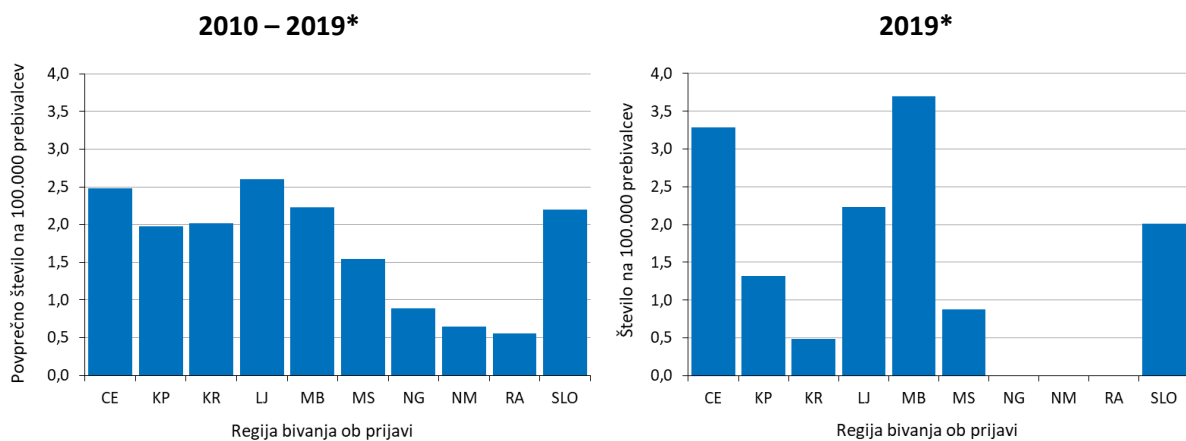
V letu 2019 je bila med 34 osebami z novo diagnozo okužbe s HIV pri devetih osebah prepoznana vsaj še ena sočasna okužba, in sicer pri štirih osebah sifilis, pri dveh gonoreja, prav tako pri dveh hepatitis C in pri eni osebi genitalni herpes. Pri dveh osebah pa sta bili prepoznani dve sočasni okužbi ob diagnozi okužbe s HIV, pri eni sifilis in genitalne bradavice in pri drugi osebi sifilis in hepatitis B.

Slika 4: Diagnosticirani heteroseksualno pridobljeni primeri okužbe s HIV glede vrste partnerjev, Slovenija, 2010–2019

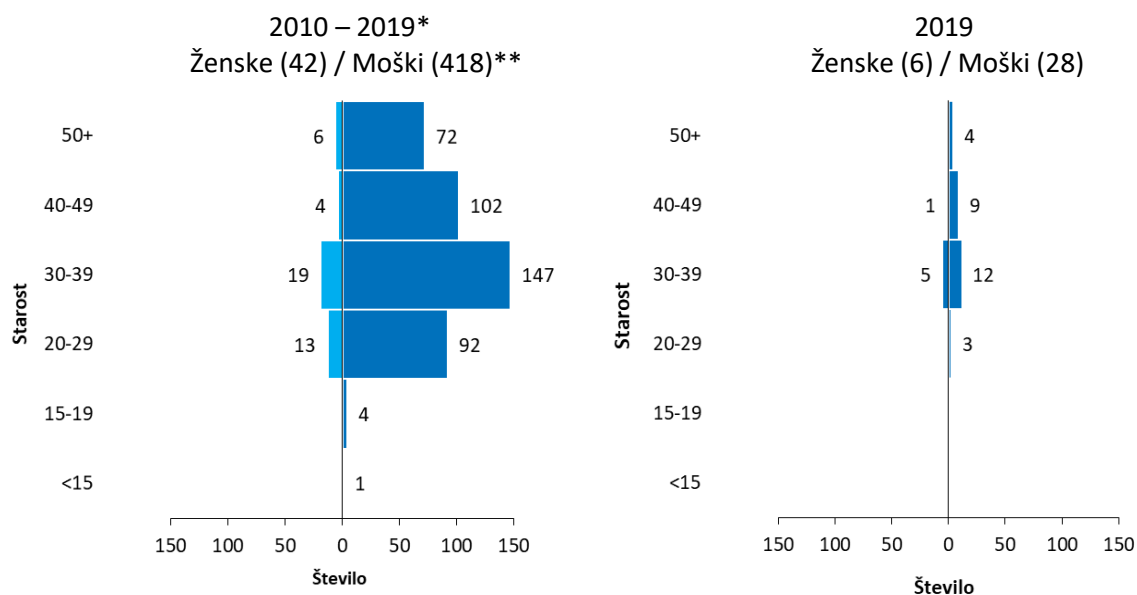
Vir: Zbirka podatkov IVZ (NIJZ) 52. Evidenca pojavnosti infekcije s HIV, aidsa in smrti zaradi aidsa po ZZPPZ, 27.8.2020.
 *Ni podatka o pripadnosti partnerja skupini z višjim tveganjem za okužbo s HIV in podatka o potrjeni okužbi s HIV partnerja.

Slika 5: Diagnosticirani primeri okužbe s HIV glede na regijo bivanja ob prijavi, Slovenija, 2010–2019

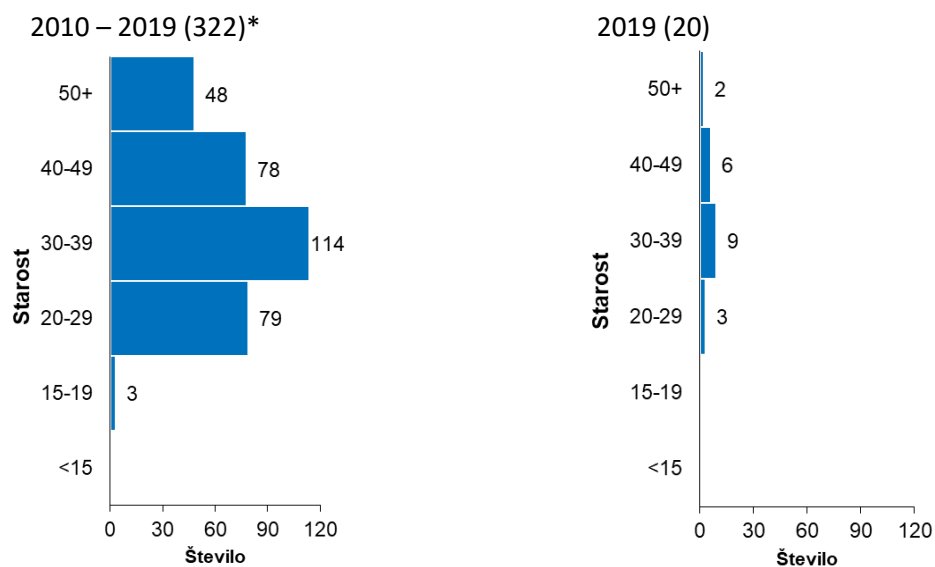
Vir: Zbirka podatkov IVZ (NIJZ) 52. Evidenca pojavnosti infekcije s HIV, aidsa in smrti zaradi aidsa po ZZPPZ, 27.8.2020.
 CE-Celje, KP-Koper, KR-Kranj, LJ-Ljubljana, MB-Maribor, MS-Murska Sobota, NG-Nova Gorica, NM-Novo mesto, RA-Ravne na Koroškem, SLO-Slovenija.
 *Vključenih je tudi enajst oseb, ki so bile predhodno diagnosticirane v tujini ali Sloveniji, pri čemer so uvrščene glede na zdravstveno regijo bivanja ob diagnozi v Sloveniji.

Slika 6: Diagnosticirani primeri okužbe s HIV glede na spol in starost ob diagnozi, Slovenija, 2010–2019

Vir: Zbirka podatkov IVZ (NIJZ) 52. Evidenca pojavnosti infekcije s HIV, aidsa in smrti zaradi aidsa po ZZPPZ, 27.8.2020.
* En primer okužbe je bil pri transseksualni osebi. **Pri enem moškemu ni bilo zabeleženega podatka o starosti.

Slika 7: Diagnosticirani primeri okužbe s HIV med moškimi, ki imajo spolne odnose z moškimi, glede na starost ob diagnozi, Slovenija, 2010–2019

Vir: Zbirka podatkov IVZ (NIJZ) 52. Evidenca pojavnosti infekcije s HIV, aidsa in smrti zaradi aidsa po ZZPPZ, 27.8.2020.
*Pri enem moškemu ni bilo zabeleženega podatka o starosti.

V letu 2019 med 16 osebami, skoraj polovici oseb z novo diagnozo okužbe s HIV v letu 2019, ki so jim na Inštitutu za mikrobiologijo in imunologijo Medicinske fakultete Univerze v Ljubljani določali primarno rezistenco na zdravila za zdravljenje okužbe s HIV, ni bilo nobene s primarno rezistenco.

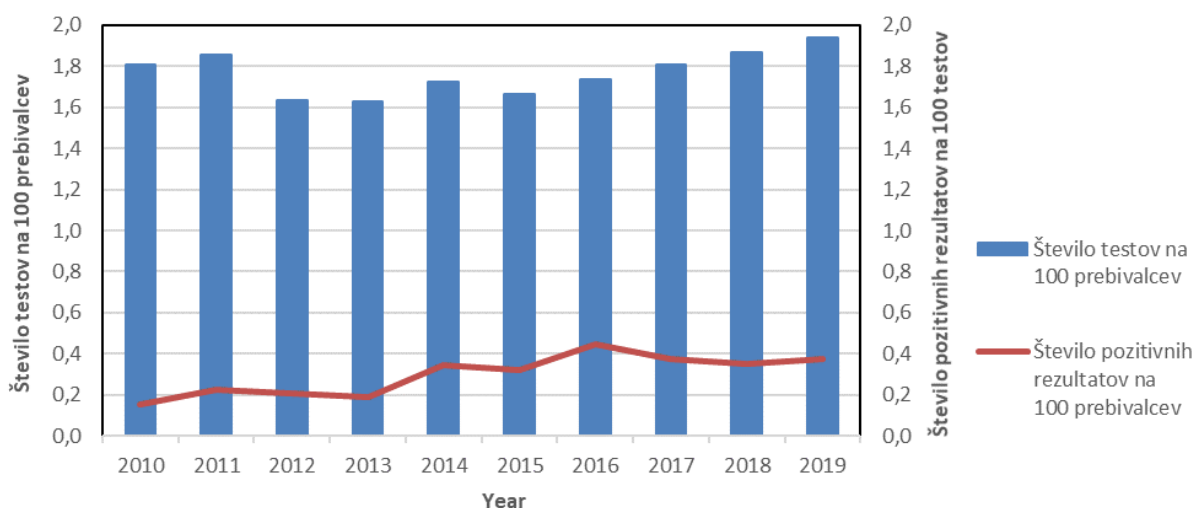
3 Testiranje

V Sloveniji je celoten obseg diagnostičnega testiranja na okužbo s HIV v primerjavi s številnimi drugimi evropskimi državami relativno majhen. Med 12 državami EU/EEA, za katere so bili za leto 2018 na voljo podatki za celoten obseg diagnostičnega testiranja na okužbo s HIV, je bil ta nižji kot v Sloveniji samo v eni državi (11).

V letu 2019 je bilo v Sloveniji opravljenih 1,9 testov na 100 prebivalcev, podobno kot v preteklih letih (Slika 8). Na 100 opravljenih diagnostičnih testiranj na okužbo s HIV v letu 2019 je bilo 0,4 odstotka rezultatov pozitivnih.

Žal nam zelo enostavno zbiranje podatkov o celokupnem številu diagnostičnih testiranj v laboratorijih ne omogoča razumeti, ali sta se stopnja testiranja in povpraševanje po testiranju povečala v skupinah bolnikov z večjo verjetnostjo okužbe s HIV in višje tveganim vedenjem, kot na primer med MSM.

Slika 8: Število diagnostičnih testov na okužbo s HIV na 100 prebivalcev in stopnja pozitivnosti, Slovenija, 2010–2019*

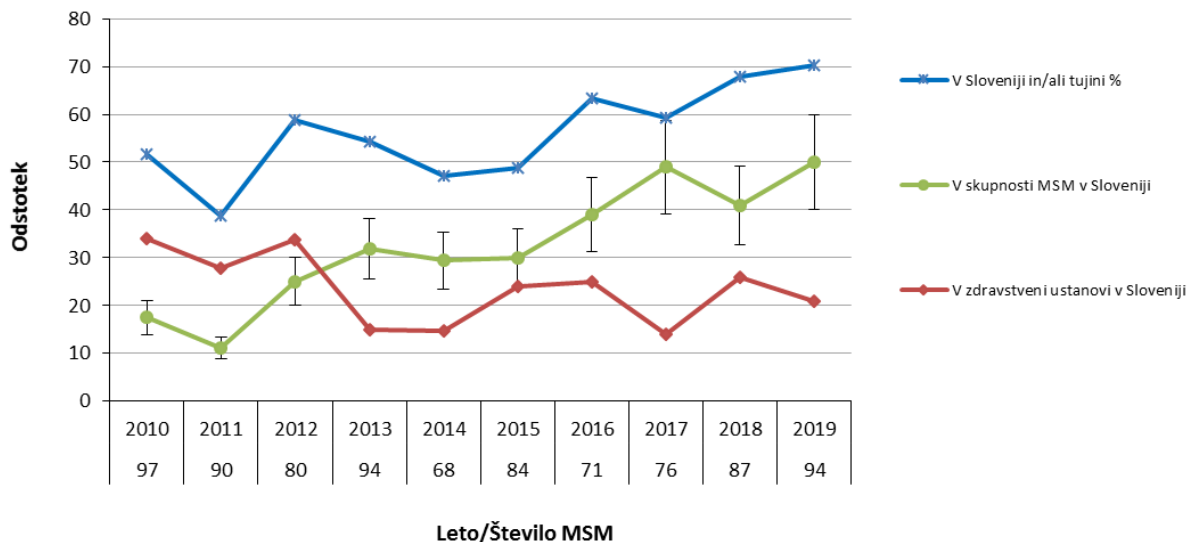
Vir: Poročilo laboratorijev o opravljenem številu diagnostičnih testov na okužbo s HIV, 2020.

*Izključeno je število testov, opravljenih zaradi zagotavljanja varne krvi in pripravkov iz krvi ter nevezanih anonimnih testov, opravljenih za namene epidemiološkega spremljanja spreminjanja deleža okuženih s HIV.

Za zagotavljanje varnosti prebivalstva pri preskrbi s krvjo in krvnimi pripravki v Sloveniji Zavod Republike Slovenije za transfuzijsko medicine (ZTM) že od leta 1986 presejalno testira vso darovano kri oziroma darovalce krvi in krvnih pripravkov tudi na označevalce okužbe s HIV (12-14). Podatke o številu odvzemov in številu pozitivnih enot na označevalce okužbe s HIV redno poročajo NIJZ. Med 85.431 odvzemi v letu 2019 ni bilo pozitivne enote na označevalce okužbe s HIV. V obdobju zadnjih desetih let (2010–2019) se je letno število odvzemov gibalo med najmanj 85.431 in največ 99.377, število pozitivnih odvzetih enot na označevalce okužbe s HIV pa med 0 (v letih 2015, 2017, 2018 in 2019) in 3 (v letu 2014).

Ker je pogosto testiranje na okužbo s HIV posebno pomembno za MSM, smo v majhnih priložnostnih vzorcih, zajetih v Ljubljani, v okviru epidemiološkega spremljanja tveganih vedenj leta 2003 začeli spremljati tudi spreminjanje deleža letno testiranih na okužbo s HIV. V obdobju 2010–2019 se je delež MSM, ki so poročali, da so bili v preteklem letu testirani na okužbo s HIV, gibal med najnižjim 39 odstotkov (v letu 2011) in najvišjim 70 odstotkov (v letu 2019). Delež tistih, ki so navajali, da so se testirali v tujini, se je gibal od najnižjega enega odstotka (v letih med 2015 in 2017), do najvišjega devet odstotkov (v letu 2013). V obdobju 2010–2019, ko je Društvo informacijski center Legebitra v sodelovanju s KIBVS in Inštitutom za mikrobiologijo in imunologijo (IMI) izvajalo svetovanje in testiranje na okužbo s HIV v skupnosti MSM, je delež MSM, ki so poročali, da so bili v preteklem letu testirani v skupnosti, iz 11 odstotkov v letu 2011 porasel na 50 odstotkov v letu 2019 (Slika 9). V letu 2019 so od skupno 66 MSM, ki so poročali, da so se testirali na okužbo s HIV, samo deset navedlo, da so se testirali pri svojem izbranem zdravniku. Nihče ni poročal, da bi se testiral sam s testom, kupljenim preko spleta.

Slika 9: Odstotek moških, ki imajo spolne odnose z moškimi, in so poročali o testiranju na okužbo s HIV v preteklem letu (s pripadajočimi 95% intervali zaupanja), priložnostni vzorci, Ljubljana, 2010–2019

Vir: Epidemiološko spremljanje tveganih vedenj, ki je priključeno nevezanemu anonimnemu testiranju v priložnostnih vzorcih moških, ki imajo spolne odnose z moškimi, za namen epidemiološkega spremljanja okužbe s HIV, 2020.

Nekaj MSM je poročalo tudi o testiranju ob darovanju krvi. To število se je v obdobju 2010–2019 gibalo med ena v letu 2016 in šest v letih 2013 in 2017. V letu 2019 so trije MSM poročali o testiranju ob darovanju krvi. To bi lahko nakazovalo na probleme pri izločanju krvodajalcev z visoko tveganimi vedenji ali pa na nerazumevanje anketnega vprašanja »*Ali si se v preteklem koledarskem letu testiral na HIV (virus, ki povzroča aids)*«, ki je kot enega izmed možnih odgovorov ponudil tudi možnost »*Da, ko sem daroval kri za transfuzijo*«. Ker gre za zelo majhne priložnostne vzorce MSM, moramo biti pri posploševanju rezultatov na celo skupino MSM previdni. V letu 2019 je podatke o testiranih MSM zbiralo Društvo ŠKUC, nevladna organizacija, ki deluje podobno kot Društvo informacijski center Legebitra, ki organizira tudi testiranje v skupnosti. Zato bi lahko bil v tem priložnostnem vzorcu ocenjen delež testiranih MSM na okužbo s HIV v skupnosti v primerjavi z deležem testiranih v zdravstvenih organizacijah precenjen.

4 Testiranje na HIV v skupnosti za moške, ki imajo spolne odnose z moškimi

Društvo informacijski center Legebitra od 2009 izvaja brezplačno in zaupno prostovoljno testiranje in svetovanje v skupnosti za MSM. Testiranje, ki poteka v partnerstvu Legebitre z IMI Medicinske fakultete Univerze v Ljubljani, se izvaja na stalni testirni točki v Ljubljani, v desetih mestih drugod po Sloveniji in vsaj še na treh lokacijah družjenja ciljne populacije. Uporabnikom je poleg presejalnega testiranja na HIV omogočeno tudi testiranje na hepatitis B, hepatitis C, sifilis in gonorejo.

V letu 2019 se je v okviru Legebitrinega testiranja v skupnosti na HIV testiralo 1022 oseb. Ker so se nekateri v skladu s priporočili Evropskega centra za preprečevanje in nadzor bolezni (v angl: European Centre for Disease Prevention and Control – ECDC) testirali večkrat, je bilo opravljenih 1373 testov (18).

Med vsemi testiranimi v Legebitri v letu 2019 je bilo 13 odstotkov oseb, ki so se na HIV testirale prvič v življenju.

Dve tretjini oseb, ki so se testirale na HIV v letu 2019, je navedlo, da večino časa bivajo v ljubljanski zdravstveni regiji, sledilo je deset odstotkov oseb iz mariborske zdravstvene regije, sedem odstotkov iz celjske, pet odstotkov iz kranjske, trije odstotki iz koprške, po dva odstotka iz novomeške in murskosoboške zdravstvene regije ter po en odstotek iz goriške zdravstvene regije in zdravstvene regije Ravne. Trije odstotki oseb, ki so se testirali na HIV na eni od testirnih točk v Sloveniji, pa večino časa preživijo v tujini.

Med MSM, ki so se testirali na HIV v letu 2019, jih je bilo največ znotraj starostne skupine 20–29 let (42 odstotkov), sledi 31 odstotkov starih 30–39 let, 16 odstotkov starih 40–49 let, osem odstotkov starih 50 let in več, ter trije odstotki MSM, starih 19 let in manj.

Od skupno 1.373 opravljenih testov pri 1.022 osebah, je imelo reaktivni rezultat presejalnega testa skupno enajst oseb (en odstotek testiranih). Osem oseb, pri katerih je bila potrjena novo odkrita okužba s HIV se jih je uspešno vključilo v zdravstveno obravnavo na KIBVS,. Dve osebi sta imeli že predhodno potrjeno okužbo s HIV in sta v času testiranja že prejemale zdravljenje na KIBVS. Za eno osebo pa ni bilo podatka o predhodno potrjeni okužbi s HIV in obravnavi na KIBVS.

Društvo informacijski center Legebitra ki izvaja brezplačno in zaupno prostovoljno testiranje in svetovanje v skupnosti za MSM, pomembno prispeva k zgodnejši diagnozi okužbe s HIV med MSM v Sloveniji. V letu 2019, je bilo med vsemi osebami z novimi diagnozami okužbe s HIV med MSM skoraj polovica (8 od 20) takih, ki so imele prvi reaktiven rezultat testa na HIV po odvzemu krvi za testiranje na Legebitri.

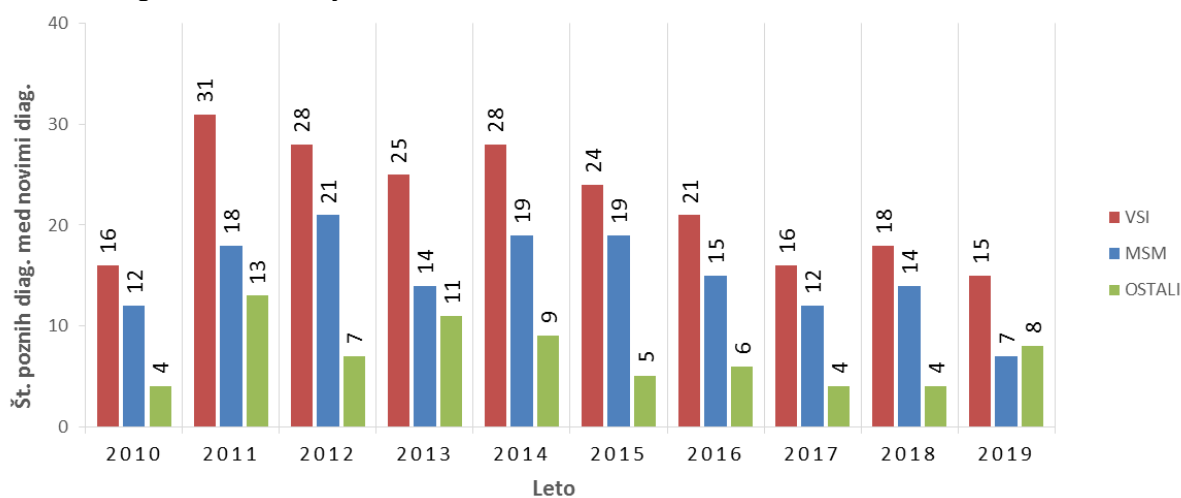
5 Pozne diagnoze

Če okužbo s HIV odkrijemo pozno, zamudimo priložnost za pravočasno in uspešnejše zdravljenje. Obenem zamudimo tudi priložnost za preprečevanje nadaljnega prenašanja okužbe s HIV, saj uspešno zdravljenje s protiretrovirusnimi zdravili običajno tako zniža virusno breme okuženega, da z laboratorijskimi preiskavami ni več zaznavno. V skladu z zadnjimi Evropskimi priporočili se zdravljenje s protiretrovirusnimi zdravili uvede takoj po postavitvi diagnoze okužbe s HIV ne glede na koncentracijo celic CD4 v krvi (15).

V letu 2019 je bila pri 15 osebah (45 odstotkov vseh), od tega 7 MSM (35 odstotkov MSM), diagnoza okužbe s HIV postavljena zelo pozno, saj so imeli že hudo prizadetost imunskega sistema (<350 celic CD4/mm³ in ni šlo za akutno okužbo s HIV).

Na sliki 10 je za obdobje 2010–2019 prikazano spreminjanje števila poznih diagnoz okužbe s HIV med vsemi osebami z novo diagnozo, ki so še dodatno razdeljene v 2 podskupini: MSM in ostali.

Slika 10: Število poznih diagnoz okužbe s HIV (<350 celic CD4/mm³) med vsemi novimi diagnozami, med novimi diagnozami med moškimi, ki imajo spolne odnose z moškimi, in med ostalimi novimi diagnozami, Slovenija, 2010–2019

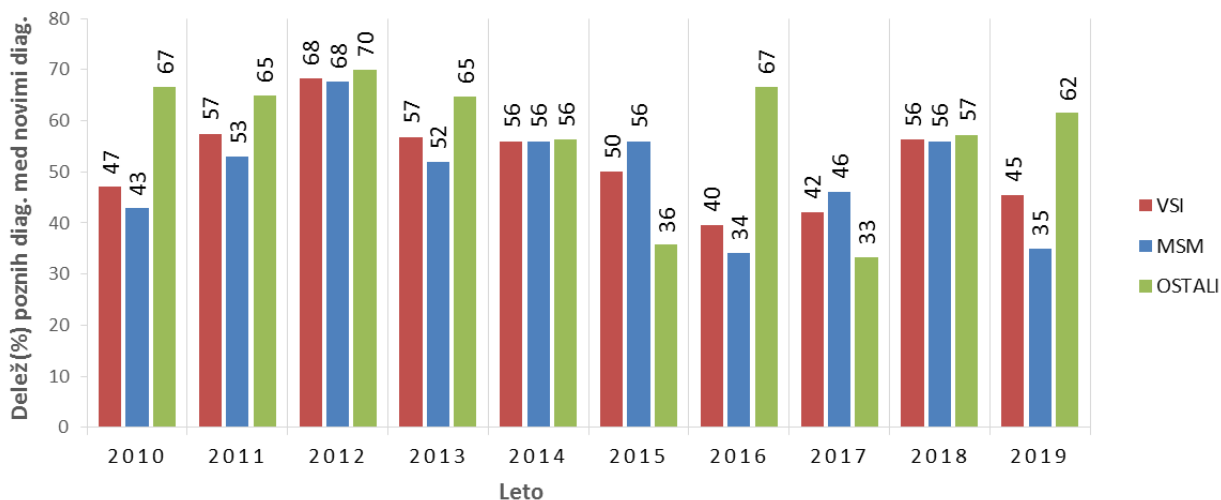

Vir: Zbirka podatkov IVZ (NIJZ) 52. Evidenca pojavnosti infekcije s HIV, aidsa in smrti zaradi aidsa po ZZPPZ, 27.8.2020.

Nižje število zelo kasnih diagnoz med MSM v zadnjem letu je predvidoma posledica boljše dostopnosti in kulture testiranja med MSM ter takojšnjega zdravljenja MSM z novo diagnozo okužbe s HIV.

Slika 11 za enako obdobje 2010–2019 prikazuje spreminjanje deleža poznih diagnoz okužbe s HIV med vsemi novimi diagnozami, med novimi diagnozami med MSM in med ostalimi novimi diagnozami okužbe s HIV.

Slika 11: Delež poznih diagnoz okužbe s HIV (<350 celic CD4/mm³) med vsemi novimi diagnozami, med novimi diagnozami med moškimi, ki imajo spolne odnose z moškimi, in med ostalimi novimi diagnozami, Slovenija, 2010–2019

Vir: Zbirka podatkov IVZ (NIJZ) 52. Evidenca pojavnosti infekcije s HIV, aidsa in smrti zaradi aidsa po ZZPPZ, 27.8. 2020.

Spreminjanje deleža zelo kasnih diagnoz v času moramo, ob relativno nizkih in padajočih absolutnih številkah novih diagnoz okužbe s HIV, interpretirati zelo previdno. Porast deleža zelo kasnih diagnoz je namreč lahko zavajajoč. Na primer, delež zelo kasnih diagnoz med vsemi novimi diagnozami okužbe s HIV v letu 2019 je bil 45 odstotkov, čeprav je šlo le za 15 oseb z zelo kasno diagnozo in v letu 2016, ko smo imeli prijavljenih največ novih diagnoz kadarkoli doslej, je bil 40 odstotkov, čeprav je šlo za 25 oseb z zelo kasno diagnozo.

6 Aids in smrti

V letu 2019 je za aidsom zbolelo sedem oseb (0,3/100.000 prebivalcev), trije manj kot v letu 2018 (Slika 1). Pri vseh sedmih je bila okužba s HIV prepoznana šele v letu 2019.

V obdobju zadnjih desetih let (2010–2019) je za aidsom zbolelo 107 oseb. Najpogostejša indikatorska bolezen ob diagnozi aidsa je bil sindrom propadanja zaradi HIV (Tabela 1).

Tabela 1: Indikatorske bolezni ob diagnozi aidsa, Slovenija, 2010–2019 in 2019

Indikatorska diagnoza	2010–2019		2019	
	Število	Odstotek	Število	Odstotek
Sindrom propada zaradi HIV	45	42,1	2	28,6
Pljučnica <i>Pneumocystis carinii</i>	41	38,3	4	57,1
Kandidoza: požiralnik	18	16,8	2	28,6
Kaposijev sarkom	14	13,1		
Citomegalovirusna bolezen: izven jeter, vranice, bezgavk (pri bolniku >1 mesec)	11	10,3		
Limfom: Burkittov	5	4,7		
HIV encefalopatija (demenca)	4	3,7		
<i>Herpes simplex</i> : kronična(e) ulceracija(e) (trajajoča(e) >1 mesec) ali bronhitis, pnevmonitis ali ezofagitis	4	3,7		
Limfom: imunoblasten	4	3,7		
Toksoplazmoza možgan	4	3,7		
Kriptokokoza: izven pljuč	3	2,8		
Citomegalovirusni retinitis (z izgubo vida)	3	2,8		
Oportunistična/e infekcija/e, neopredeljene	3	2,8	1	14,3
Progresivna multifokalna levkoencefalopatija	3	2,8		
Kandidoza: sapnik, sapnice, pljuča	2	1,9		
<i>Mycobacterium tuberculosis</i> : pljuča (pri odraslem ali odrasčajočem >13 let)	2	1,9	1	14,3
Histoplazmoza: razsoj ali izven pljuč	1	0,9		
Limfom neopredeljen	1	0,9		
Limfom: primarni v možganih	1	0,9		
<i>Mycobacterium avium</i> kompleks ali <i>M. kansasii</i> razsoj ali izven pljuč	1	0,9		
<i>Mycobacterium tuberculosis</i> : razsoj ali izven pljuč	1	0,9		
<i>Mycobacterium</i> , druge vrste ali neidentificirane vrste : razsoj ali izven pljuč	1	0,9		

Vir: Zbirka podatkov IVZ (NIJZ) 52. Evidenca pojavnosti infekcije s HIV, aidsa in smrti zaradi aidsa po ZZPPZ, 27.8.2020.

V letu 2019 so zaradi različnih vzrokov umrle tri osebe z okužbo s HIV. Nobena oseba ni umrla zaradi aidsa. Ena oseba je umrla zaradi akutnega miokardnega infarkta in druga zaradi raka debelega črevesa. Pri eni osebi vzrok smrti ni bil znan.

Relativno nizka umrljivost zaradi aidsa in relativno nizka obolevnost za aidsom odražata dobro dostopnost do zelo kakovostnega zdravljenja okužbe s HIV, vključno z najnovejšimi protiretrovirusnimi zdravili.

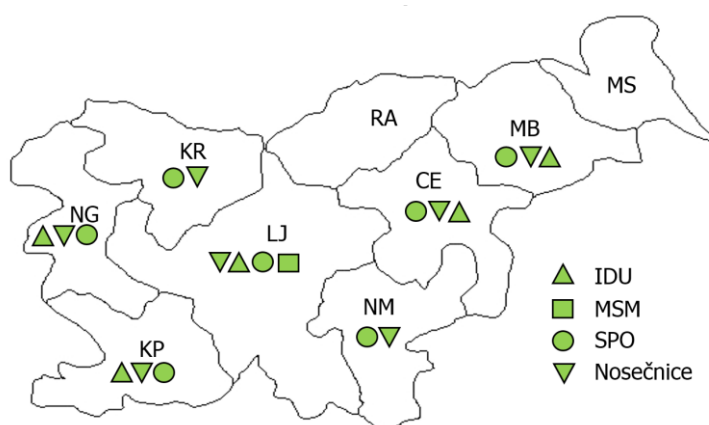
7 Delež okuženih v skupinah z različnim tveganjem

V lahko dostopnih priložnostnih vzorcih treh skupin z v povprečju višje tveganim vedenjem (OID, MSM in pacienti s SPO pregledani v veneroloških dispanzerjih, pri katerih je bilo naročeno testiranje na sifilis) in v priložnostnih vzorcih skupine z v povprečju nizkim tveganjem (nosečnicah, ki so presejane na sifilis) spremljamo spreminjanje deleža okuženih s HIV z nevezanim anonimnim testiranjem.

Od leta 1993 smo v laboratorijih za serološko diagnostiko sifilisa po vsej državi zbirali vzorce serumov pacientov s SPO in nosečnic (od leta 1995 vzorce nosečnic le vsako drugo koledarsko leto). Od leta 1995 smo trajno zbirali vzorce slin OID ob vstopu v program nadomestnega zdravljenja v vsaj enem od centrov za zdravljenje odvisnosti od prepovedanih drog in od leta 2003 po dva meseca letno tudi med odjemalci vsaj enega programa izmenjevanja oziroma razdeljevanja igel in brizg. Od leta 1996 smo v Ljubljani enkrat letno zbirali vzorce slin v majhnih priložnostnih vzorcih MSM. Vsi zbrani vzorci so bili testirani na protitelesa proti HIV, do leta 2014 na IMI in od leta 2014 v Nacionalnem laboratoriju za zdravje, okolje in hrano (NLZOH). Testiranje smo izvedli šele potem, ko smo vse podatke, ki bi osebo lahko povezali z odvzetim vzorcem, odstranili (nevezano anonimno testiranje). Natančen opis metod, vključno z laboratorijskimi in z rezultati za obdobje od 1993 do 2002 smo objavili (16).

Slika 12 prikazuje mesta vzorčenja za različne skupine v obdobju 2010–2019. V letu 2019 smo vzorčili MSM v Ljubljani, OID v Ljubljani, Mariboru, Kopru, Celju in Novi Gorici in bolnike s SPO in nosečnice v osmih oz. sedmih laboratorijih, ki izvajajo serološko diagnostiko sifilisa v naslednjih regijah: Celje, Koper, Kranj, Ljubljana, Maribor, Nova Gorica in Novo mesto.

Slika 12: Mesta vzorčenja in skupine, zajete v sistem spremljanja spreminjanja deleža okuženih s HIV z nevezanim anonimnim testiranjem, Slovenija, 2010–2019

Sodelujoče organizacije v obdobju 2010–2019: Društvo informacijski center Legebitra, Društvo Stigma, Društvo Svit, Društvo zdrava pot Maribor, Javni zavod Socio, Dnevni center Šent Nova Gorica, Inštitut za mikrobiologijo in imunologijo Medicinske fakultete Univerze v Ljubljani, Nacionalni laboratorij za zdravje, okolje in hrano, Univerzitetni klinični center Maribor, Zavod Republike Slovenije za transfuzijsko medicino.

OID – Osebe, ki injicirajo droge, MSM – moški, ki imajo spolne odnose z moškimi, SPO – pacienti s spolno prenesenimi okužbami. Vir: Nevezano anonimno testiranje za namene epidemiološkega spremljanja okužbe s HIV, 2020.

V obdobju 2010–2019 smo zbrali 1482 vzorcev slin med OID, 984 vzorcev slin med MSM, 8633 vzorcev krvi med bolniki s SPO in 43.796 vzorcev krvi med nosečnicami. Tabela 2 prikazuje spreminjanje deleža okuženih moških in žensk v vseh štirih skupinah za to obdobje.

Tabela 2: Delež okuženih s HIV med osebami, ki injicirajo droge, moškimi, ki imajo spolne odnose z moškimi, pacienti s spolno prenesenimi okužbami in nosečnicami, Slovenija, 2010–2019

	Leto	Število mest	Število testiranih		Število okuženih s HIV		Odstotek okuženih s HIV	
			Moških	Žensk	Moških	Žensk	Moških	Žensk
OID	2010	4	179	74	1	0	0,6%	0,0%
	2011	4	136	50	1	0	0,7%	0,0%
	2012	4	132	41	1	0	0,8%	0,0%
	2013	3	84	20	0	0	0,0%	0,0%
	2014	4	139	29	0	0	0,0%	0,0%
	2015	2	67	11	0	0	0,0%	0,0%
	2016	3	80	57	0	0	0,0%	0,0%
	2017	3	97	14	0	0	0,0%	0,0%
	2018	5	129	20	0	0	0,0%	0,0%
	2019	5	97	26	0	0	0,0%	0,0%
MSM	2010	1	114		3		2,6%	
	2011	1	105		8		7,6%	
	2012	1	106		4		3,8%	
	2013	1	111		5		4,5%	
	2014	1	74		0		0,0%	
	2015	1	100		4		4,0%	
	2016	1	84		2		2,4%	
	2017	1	86		5		5,8%	
	2018	1	101		6		5,9%	
	2019	1	103		1		1,0%	
Bolniki s SPO	2010	7	525	199	9	0	1,7%	0,0%
	2011	7	434	198	9	0	2,1%	0,0%
	2012	8	646	300	7	0	1,1%	0,0%
	2013	7	598	219	6	0	1,0%	0,0%
	2014	6	553	218	14	1	2,5%	0,5%
	2015	5	260	142	1	1	0,4%	0,7%
	2016	8	656	283	14	0	2,1%	0,0%
	2017	8	662	288	9	1	1,4%	0,3%
	2018	8	801	449	6	0	0,7%	0,0%
	2019	8	793	409	4	1	0,5%	0,2%
Nosečnice	2011	7		7231		2		0,03%
	2013	7		9574		0		0,0%
	2015	7		9295		2		0,02%
	2017	7		9256		0		0,0%
	2019	7		8440		0		0,0%

Vir: Nevezano anonimno testiranje za namene epidemiološkega spremljanja okužbe s HIV, 2020.

OID – Osebe, ki injicirajo droge, MSM – moški, ki imajo spolne odnose z moškimi, SPO – pacienti s spolno prenesenimi okužbami.

V tem obdobju je bil delež okuženih s HIV najvišji med MSM in med bolniki s spolno prenesenimi okužbami, med katerimi je najverjetneje nesorazmerno visok delež MSM. Delež okuženih v priložnostnem vzorcu MSM je bil v letu 2019 en odstotek, medtem ko je v letih 2011, 2017 in 2018 presegel pet odstotkov.

Podatki o nesorazmerno visokem številu primerov sifilisa in gonoreje med MSM so objavljeni v poročilu o drugih spolno prenesenih okužbah (17). Zaskrbljujoče je, da so prijavljeni primeri zgodnjega sifilisa tudi med MSM z znano okužbo s HIV.

Med OID se intenzivno širjenje okužbe s HIV še ni začelo in v letu 2019 med 123 nevezano anonimno testiranimi OID ponovno nismo prepoznali nobene okužbe.

Delež okuženih nosečnic ostaja nizek. V letih 2011 in 2015 smo okužbo s HIV zabeležili pri dveh nosečnicah, medtem ko v vsem obdobju od leta 1993, ko smo začeli spremljati spreminjanje deleža s HIV okuženih nosečnic, v vseh ostalih letih nikoli nismo prepoznali več kot ene s HIV okužene nosečnice na leto.

Kljub naraščanju števila okuženih s HIV v Sloveniji ocenjujemo, da je pri nas še vedno s HIV okužena manj kot ena oseba na 1.000 prebivalcev, kar je relativno malo v primerjavi z večino držav Evropske Unije (11).

8 Število ljudi, ki živijo s HIV in njihova oskrba

Po ocenah NIJZ naj bi konec leta 2019 v Sloveniji živelo nekaj manj kot 1.000 oseb s HIV od katerih naj bi približno ena petina ne vedela, da so okuženi s HIV.

Po podatkih o prijavljenih primerih novih diagnoz okužbe s HIV NIJZ naj bi konec leta 2019 v Sloveniji živelo 704 oseb s prepoznano okužbo s HIV.

Med njimi je, po podatkih KIBVS, 649 (92 odstotkov) oseb prejemalo protiretrovirusna zdravila.

Med slednjimi je 626 oseb (96 odstotkov) imelo virusno breme <40 kopij/mL plazme. Med 23 osebami, ki še niso imele tako nizkega virusnega bremena, so bile tudi osebe, pri katerih je bilo zdravljenje uvedeno šele nedavno.

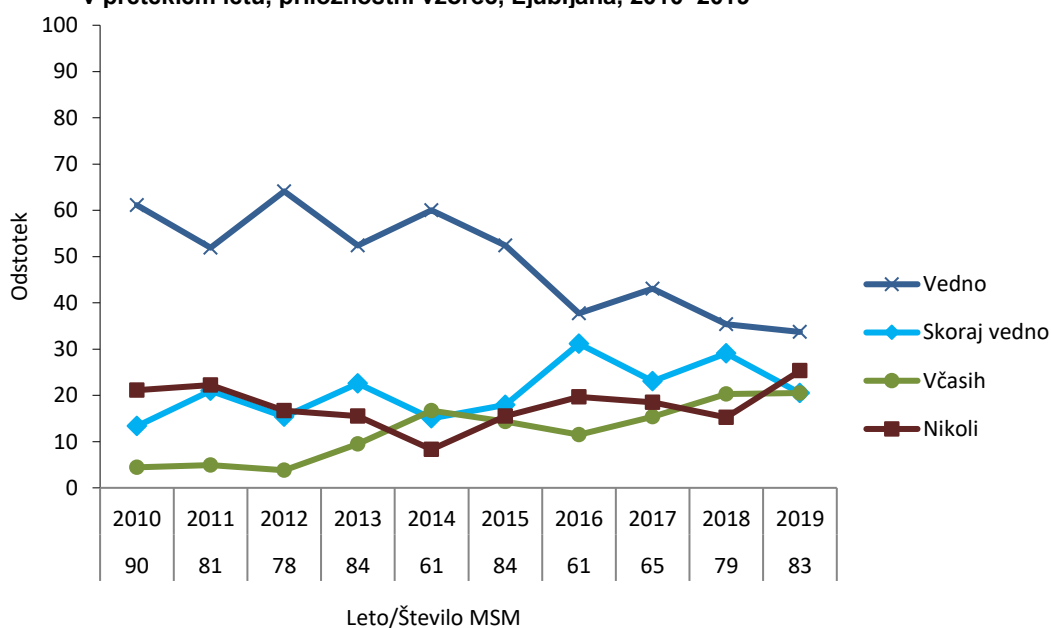
Večina oseb, ki živi s HIV v Sloveniji, zaradi uspešnega zdravljenja in nizkega virusnega bremena ne more okužiti drugih.

9 Vedenje moških, ki imajo spolne odnose z moškimi

Preprečevanje novih okužb s HIV temelji predvsem na omejevanju tveganega spolnega vedenja med neokuženimi in okuženimi. Za orientacijski vpogled v učinek promocije varnejše spolnosti, vključno z uporabo kondomov med MSM, smo leta 2000 v majhnih priložnostnih vzorcih v Ljubljani začeli spremljati nekaj kazalnikov vedenja. Zbiranje podatkov smo priključili spremljanju deleža okuženih s HIV z nevezanim anonimnim testiranjem (16).

Vse MSM, ki prispevajo vzorec sline za nevezano anonimno testiranje na okužbo s HIV, zaprosimo, da anonimno izpolnijo kratek vprašalnik, ki vključuje tudi vprašanja o spolnem vedenju. Obenem dobijo informacije o varnejši spolnosti, kondome in lubrikante ter informacije o možnosti zaupnega ali anonimnega testiranja na okužbo s HIV s svetovanjem. Slika 13 prikazuje spreminjanje poročane pogostosti uporabe kondoma pri analnih spolnih odnosih v preteklem letu za obdobje 2010–2019.

Slika 13: Uporaba kondoma med moškimi, ki imajo spolne odnose z moškimi, pri analnih spolnih odnosih v preteklem letu, priložnostni vzorec, Ljubljana, 2010–2019

Vir: Epidemiološko spremljanje tveganih vedenj, ki je priključeno nevezanemu anonimnemu testiranju v priložnostnih vzorcih moških, ki imajo spolne odnose z moškimi (MSM), za namene epidemiološkega spremljanja okužbe s HIV, 2020.

Število MSM – število MSM, ki so v preteklem letu imeli analne spolne odnose z moškimi in so odgovorili na vprašanja o uporabi kondoma.

Rezultati kažejo, da so MSM vključeni v te priložnostne vzorce v letu 2019 manj dosledno uporabljali kondome kot prej. Ker gre za zelo orientacijsko spremljanje spreminjanja spolnega vedenja v zelo majhnih priložnostnih vzorcih, zajetih le na eni lokaciji v Ljubljani, rezultatov ne moremo posploševati na vse MSM v Sloveniji.

10 Izzivi za epidemiološko spremljanje

Za bolj poučene javnozdravstvene odločitve glede preprečevanja in obvladovanja okužbe s HIV v Sloveniji bi bilo smiselno izboljšati epidemiološko spremljanje okužbe s HIV.

Poleg zajetja podatkov, ki jih na osnovi zakonske obveze posredujejo zdravniki, ki so postavili diagnozo okužbe s HIV, moramo popolnost in hitrost zajetja podatkov o novih diagnozah izboljšati z vzpostavitvijo sprotnega prijavljanja s strani vseh mikrobioloških laboratorijev, vključno s spremljanjem deleža nedavnih okužb, ko je diagnoza okužbe postavljena v roku šest mesecev po okužbi.

Laboratorijsko epidemiološko spremljanje okužbe s HIV mora omogočiti tudi spremljanje obsega diagnostičnega testiranja in deleža pozitivnih rezultatov v skupinah ljudi z različnimi tveganimi vedenji, v skupinah bolnikov z različnimi bolezenskimi težavami in znaki, ki so značilni za okužbo s HIV, in spremljanje razlik v obsegu naročanja testiranja pacientov med zdravniki različnih specialnosti.

Vzpostaviti moramo tudi sistematično spremljanje »kontinuumu oskrbe« (v angl.: »continuum of care« - CoC) okuženih s HIV (20) in pridobiti čim bolj verodostojne ocene:

- števila in deleža okuženih s HIV v prebivalstvu (1. kazalnik CoC);
- števila in deleža okuženih s postavljeno diagnozo okužbe (2. kazalnik CoC);
- števila in deleža okuženih s postavljeno diagnozo okužbe, ki so vključeni v zdravstveno oskrbo (3. kazalnik v CoC);
- števila in deleža okuženih s postavljeno diagnozo okužbe, ki so vključeni v zdravstveno oskrbo in prejemajo protiretrovirusno zdravljenje (4. kazalnik CoC);
- števila in deleža okuženih s postavljeno diagnozo okužbe, ki so vključeni v zdravstveno oskrbo in prejemajo protiretrovirusno zdravljenje in imajo nezaznavno virusno breme v krvi (5. kazalnik CoC).

Smiselno bi bilo slediti tudi 2., 3., 4., in 5. kazalniku CoC v vsakoletni kohorti oseb z novo diagnozo okužbe s HIV, da bi lahko natančneje sledili spremembe v »kontinuumu oskrbe« okuženih s HIV.

11 Izzivi za raziskovanje

Najpomembnejši raziskovalni izziv so velike in poglobljene ponavljajoče se presečne raziskave o poučenosti, stališčih in vedenju glede okužbe s HIV in drugih spolno prenesenih okužb ter o potrebah v zvezi s preprečevanjem in obvladovanjem okužbe s HIV in oskrbi okuženih med MSM.

V namen spremljanja in ocenjevanja Nacionalne strategije preprečevanja in obvladovanja okužbe s HIV 2017–2025 (4) bi morali zagotoviti zbiranje podatkov za številne kazalnike. Zagotoviti bi morali, da se zbiranje podatkov o poučenosti o okužbi s HIV in o spolnem vedenju splošnega prebivalstva in mladine redno vključuje v slovenske nacionalne raziskave, ki se izvajajo v teh dveh skupinah, npr. v raziskavo Z zdravjem povezano vedenje v šolskem obdobju med mladostniki v Sloveniji (v angl.: Health Behavior in School-Age Children - HBSC) (21).

V kolikor bi v Sloveniji začeli izvajati tudi Anketo o zdravju z zdravstvenimi pregledi (v angl.: European Health Examination Survey - EHES) bi bilo smiselno poleg zbiranja podatkov o poučenosti o okužbi s HIV in o spolnem vedenju splošnega prebivalstva vključiti tudi zbiranje kužnin za verodostojne ocene deleža prebivalcev, okuženih z najpogostejšimi spolno prenesenimi okužbami.

Ker je za razumevanje nacionalne epidemiološke situacije okužbe s HIV in drugimi spolno prenesenimi okužbami ter načrtovanje promocije spolnega in reproduktivnega zdravja nujno razumeti tudi spolno vedenje prebivalcev in njihova stališča v zvezi s spolnostjo, in ker se spolno vedenje in stališča spreminjajo v času, po 15 letih izvajamo drugo slovensko nacionalno raziskavo življenjskega sloga, stališč, zdravja in spolnosti v verjetnostnem vzorcu prebivalcev, starih od 18 do 49 let. Take raziskave bi v prihodnje morali ponavljati najmanj na 10 let.

12 Priporočila za preprečevanje in obvladovanje

Preprečevanje in obvladovanje okužbe s HIV v okviru promocije spolnega in reproduktivnega zdravja je pomembna javnozdravstvena prednost. S programi promocije spolnega in reproduktivnega zdravja moramo doseči vse prebivalce, predvsem pa mlade.

Prva prednost Nacionalne strategije preprečevanja in obvladovanja okužbe s HIV 2017–2025 je preprečevanje okužb s HIV z dobro znanimi učinkovitimi intervencijami v skupinah z v povprečju najvišjim tveganjem (4). Ker je breme okužbe s HIV v Sloveniji nesorazmerno visoko med MSM, je preprečevanje okužb s HIV med MSM najpomembnejša prednost.

Za preprečevanje spolnega prenosa je pomembno spodbujanje odgovornega in varnega spolnega vedenja, vključno s promocijo uporabe kondoma med vsemi prebivalci, predvsem pa med mladimi in MSM.

Spodbujanje prostovoljnega zaupnega testiranja na okužbo s HIV v ranljivih skupinah z višje tveganimi vedenji, predvsem med MSM, je pomembno za zgodnje prepoznavanje okužbe s HIV, ki je pogoj za pravočasno zdravljenje in oskrbo okuženih, obveščanje partnerjev oseb s prepoznano okužbo s HIV ter s tem tudi za preprečevanje prenosa okužbe. MSM moramo omogočiti tudi svetovanje in testiranje na okužbo s HIV v njihovi skupnosti. Spodbujati bi morali tudi samotestiranje oseb z višjim tveganjem za okužbo s HIV (4). Ustrezna navodila kam se obrniti za svetovanje ob reaktivnem rezultatu bi morala biti na voljo v lekarnah.

Testiranje na okužbo s HIV v okviru zdravstvenega varstva je najbolj smiselno pri bolnikih z znaki in bolezenskimi težavami, ki kažejo na okužbo s HIV, npr. bolnikih s tuberkulozo, otrocih, rojenih s HIV okuženim materam, pacientih ambulant za spolno prenesene okužbe, osebah z okužbami, ki kažejo na tvegano spolno vedenje (npr. bolniki z drugimi spolno prenesenimi okužbami), OID in bolnikih z okužbami, ki so povezane z injiciranjem prepovedanih drog (npr. hepatitis C) (4, 22, 23). MSM bi bilo smiselno najmanj enkrat letno omogočiti testiranje na okužbo s HIV in nekatere druge spolno prenesene okužbe v okviru obveznega zdravstvenega zavarovanja. Testiranje je potrebno omogočiti tudi vsem, ki menijo, da so se izpostavili okužbi.

Preprečevanje okužbe s HIV vključuje tudi zdravljenje okuženih (15), PEP po izpostavljenosti okužbi s HIV pri delu v zdravstvu, po nezaščitenih spolnih odnosih z dokazano okuženimi ali s pripadniki skupin z višjim tveganjem in pri izpostavljenosti okuženi krvi pri souporabi pribora za injiciranje (24, 25) in PrEP za osebe z izjemno visokim tveganjem za okužbo s HIV (4).

Da bi omejili obolenje in umrljivost med okuženimi s HIV, moramo vsem zagotoviti kakovostno zdravljenje in oskrbo, ki vključuje tudi zdravljenje drugih spolno prenesenih okužb, psihosocialno podporo, svetovanje za varnejšo spolnost ter podporo pri obveščanju partnerjev. Stremeti moramo tudi k zmanjševanju njihove stigmatizacije in diskriminacije v zdravstvenih ustanovah in javnosti.

12 Reference

1. Državni zbor RS. Zakon o zdravstveni dejavnosti (uradno prečiščeno besedilo). Uradni list RS št. 23/2005.
2. Državni zbor RS. Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o zdravstveni dejavnosti /ZZDej-J/. Uradni list RS, št. 14/2013.
3. Vlada Republike Slovenije. Strategija preprečevanja in obvladovanja okužbe s HIV za obdobje 2010–2015. Pridobljeno 9.11.2020 s spletne strani: http://www.mz.gov.si/fileadmin/mz.gov.si/pageuploads/aids/MZ_HIV_P.doc.
4. Vlada Republike Slovenije. Nacionalna strategija preprečevanja in obvladovanja okužbe s HIV 2017–2025. Pridobljeno 9.11.2020 s spletne strani: http://mz.arhiv-spletisc.gov.si/fileadmin/mz.gov.si/pageuploads/aids/NAc_strat_HIV.pdf.
5. Državni zbor RS. Zakon o zbirkah podatkov s področja zdravstvenega varstva. Uradni list RS št. 65/2000. Pridobljeno 9.11.2020 s spletne strani: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=26736>.
6. Državni zbor RS. Zakon o nalezljivih boleznih – ZNB (uradno prečiščeno besedilo) (ZNB-UPB1), Uradni list RS št. 33/2006. Pridobljeno 9.11.2020 s spletne strani: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200633&stevilka=1348>.
7. Minister za zdravje. Pravilnik o prijavi nalezljivih boleznih in posebnih ukrepih za njihovo preprečevanje in obvladovanje. Uradni list RS št. 16/1999. Pridobljeno 9.11.2020 s spletne strani: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=18409>.
8. Evropski parlament in Komisija. Izvedbeni sklep komisije (EU) 2018/945 z dne 22. junija 2018 o nalezljivih boleznih in z njimi povezanih posebnih zdravstvenih problemih, zajetih v epidemiološko spremljanje, ter o zadevnih opredelitvah primerov. Uradni list Evropske unije, št. L 170(61), 06.07.2018. Pridobljeno 9.11.2020 s spletne strani: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TEXT/PDF/?uri=CELEX:32018D0945&from=EN#page=23>.
9. Sočan M, Šubelj M in drugi. Definicije prijavljivih nalezljivih boleznih za namene epidemiološkega spremljanja. Ljubljana: NIJZ, 2018. Pridobljeno 9.11.2020 s spletne strani: https://www.nijz.si/sites/www.nijz.si/files/publikacije-datoteke/definicije_eu_noneu_2019_marec.pdf.
10. ECDC and WHO. HIV/AIDS Reporting Protocol and Analysis Plan 2020 – Surveillance data for 2019. Stockholm: ECDC and WHO, 2020.
11. ECDC and WHO. HIV/AIDS Surveillance in Europe 2019 – 2018 data. Stockholm: European Centre for Disease Prevention and Control, 2019. Pridobljeno 6.11.2020 s spletne strani: <https://www.ecdc.europa.eu/sites/default/files/documents/hiv-surveillance-report-2019.pdf>.
12. Državni zbor RS. Zakon o preskrbi s krvjo. Uradni list RS št. 104/2006. Pridobljeno 9.11.2020 s spletne strani: http://www.uradni-list.si/_pdf/2006/Ur/u2006104.pdf#!/u2006104-pdf.
13. Državni zbor RS. Pravilnik o strokovno medicinskih pogojih za odvzem krvi. Uradni list RS št. 9/2007. Pridobljeno 9.11.2020 s spletne strani: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=78132>.

14. Levičnik Stezinar S, Rahne Potokar U. Presejanje krvodajalcev na označevalce okužb v Sloveniji v obdobju 1991–2010. Zdrav Vestn 2012; 81 Supl. 2:II-265-73.
15. European AIDS Clinical Society. Guidelines Version 10.1 October 2020. Pridobljeno 9.11.2020 s spletne strani: https://www.eacsociety.org/files/guidelines-10.1_5.pdf.
16. Klavs I, Poljak M. Unlinked anonymous monitoring of HIV prevalence in high and low-risk groups in Slovenia, 1993-2002. Croat Med J 2003;44:545–49.
17. Klavs I, Kustec T, Kosmač S (ur.). Spolno prenesene okužbe v Sloveniji, letno poročilo 2018. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje, 2019. Pridobljeno 9.11.2020 s spletne strani: https://www.nijz.si/sites/www.nijz.si/files/uploaded/spo_letno_porocilo_2018.pdf.
18. European Centre for Disease Prevention and Control. Public health guidance in brief on HIV, hepatitis B and C testing in the EU/EEA: An integrated approach. Stockholm: ECDC; 2018. Pridobljeno 12.11.2020 s spletne strani: <https://www.ecdc.europa.eu/sites/default/files/documents/hiv-hep-guidance-brief-6-december.pdf>.
19. Euro HIV EDAT. Guidelines for Data Collection for Monitoring and Evaluation of Community Based Voluntary Counselling and Testing (CBVCT) for HIV in the COBATEST Network. Pridobljeno 9.11.2020 s spletne strain: https://eurohivedat.eu/arxius/ehe_docsmenu_docsmenu_doc_106-20131101_D03_00_OTH_1_EN_PS.PDF.
20. ECDC. Continuum of HIV care: 2018 progress report. Stockholm, 2019. Pridobljeno 9.11.2020 s spletne strani: <https://www.ecdc.europa.eu/sites/portal/files/documents/HIV-continuum-of-care-monitoring-dublin-declaration-progress-report-2018.pdf>.
21. Jeriček Klanšček H, Bajt M, Drev A, Koprivnikar H, Zupanič T, Pucelj V (ur.) Z zdravjem povezana vedenja v šolskem obdobju med mladostniki v Sloveniji, Izsledki mednarodne raziskave HBSC, 2018. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje, 2019. Pridobljeno 6.11.2020 s spletne strani: https://www.nijz.si/sites/www.nijz.si/files/publikacije-datoteke/hbhc_2019_e_verzija_obl.pdf.
22. World Health Organization. Consolidated guidelines on HIV prevention, diagnosis, treatment and care for key populations. Geneva: World Health Organization, 2014. Pridobljeno 9.11.2020 s spletne strani: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/128048/1/9789241507431_eng.pdf?ua=1&ua=1.
23. World Health Organization. Consolidated guidelines on HIV testing services. Geneva: World Health Organization, 2015. Pridobljeno 9.11.2020 s spletne strani: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/179870/1/9789241508926_eng.pdf?ua=1&ua=1.
24. Matičič M, Vidmar D, Vovko T, Tomažič J, Franko A. Preprečevanje okužb po incidentu v zdravstvu. V: Beović B, Strle F, Tomažič J. (ur.). Novosti v infektologiji, Preprečevanje okužb: imunoprofilaksa in kemoprofilaksa. Ljubljana: Infektološki simpozij, 2012:156–64.
25. Matičič M, Tomažič J, Vovko T, Gregorič S. Pogoste indikacije za protivirusno kemoprofilakso. Beović B, Strle F, Tomažič J. (ur.). Novosti v infektologiji, Preprečevanje okužb: imunoprofilaksa in kemoprofilaksa. Ljubljana: Infektološki simpozij, 2012:235–48.